

نهضت حدیثی شیخ بهائی

تألیف

محمدحسن ربانی بیرجندی

سرشناسه ربانی بیرجندی، محمدحسن، ۱۳۴۳ ـ .
عنوان و نام پدیدآور نهضت حدیثی شیخ بهائی / تألیف محمدحسن ربانی بیرجندی.
مشخصات نشر مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۶ش.
مشخصات ظاهری ۳۲۸ص.
شابک ISB 978-600-06-0205-5
وضعیت فهرست‌نویسی فیپا.
موضوع شیخ بهائی، محمد بن حسین، ۹۵۳ -۱۰۳۱ق.-- نقد وتفسیر.
موضوع مجتهدان و علما -- ایران.
موضوع حدیث -- علم‌الدرایه.
شناسه افزوده بنیاد پژوهشهای اسلامی.
رده بندی دیویی ۲۹۷ / ۹۹۸
رده بندی کنگره ۲ ۱۳۹٦ ر ۸۸ ش / ۳ / ۵۵ BP
شماره کتابشناسی ملی ٤۹۱۷۲۸۵

نهضت حدیثی شیخ بهائی

محمدحسن ربانی بیرجندی

ویراستهٔ محمدطاهر چهارجوی
ارزیابان: دکتر حسین صابری، سیدمحسن ناجی
طرح جلد: نیما نقوی
چاپ اول: ۱۳۹۷ / ۳۰۰ نسخه، وزیری / قیمت ۱۸۰۰۰۰ ریال
چاپ و صحافی: مؤسسهٔ چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی
بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵
تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۳۲۲۳۰۸۰۳
فروشگاه‌های کتاب بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: ۳۲۲۲۳۹۲۳، قم: ۳۷۷۳۳۰۲۹
www.islamic-rf.ir info @islamic-rf.ir
حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

بخش اول

بخش دوم

مقدّمه

بطلٌ اَم قدّیس

شجاعی از شجاعان عالم یا مردی مقدّس از آسمانیان است. جسم او کوچک و زمینی، روح او آسمانی و ملکوتی است. همگان خاکی بودن او را ستوده‌اند و از مجد و عظمت او در شگفت آمده‌اند. از درویشی و خاک‌نشینی تا شیخ الاسلامی و امیری را تجربه کرده است. در جبههٔ نظامی سربازی فداکار و مشاوری با تدبیر و در میدان علم، عالمی دیگر است. هر روز ستارهٔ اقبال او در علمی طلوع می‌کند و سرآمد عالمان عصر خود می‌شود. جهانیان همچون او را نادر به خود دیده‌اند.

حکمت او یادگار لقمان، تدبیر او نشانهٔ سلمان و آزادمردی او یادآور ابوذر است. او فلسفهٔ اشراقیان و برهان مشّائیان، تفسیر مفسّران، ادب ادیبان، فرمول ریاضی‌دانان، هندسهٔ مهندسان را در وجود خود گرد آورد و بی هیچ ادّعایی، در دوران بلوغ عمر، دانستنی‌های بشری را رها کرد و به سراغ سرچشمهٔ حدیث آمد، و بیشترین آثار خود را به آن اختصاص داد. او خود را حدیثی کرد تا همچون حدیث بماند.

پژوهش دربارهٔ زندگانی و شخصیّت عالمانی همچون شیخ بهائی بسیار دشوار است. عالمی که به جدّ می‌توان گفت در عالم اسلام نظیری ندارد. با وجود آنکه پژوهشگران دربارهٔ شیخ بهائی تحقیقات بسیاری انجام داده‌اند، امّا حقّ او همچنان

ادا نشده است.

باید اذعان کرد که شیعه در معرّفی شخصیّت‌های خود کوتاهی کرده است؛ در حالی که سایر نحله‌ها و ملّت‌ها دربارهٔ معرّفی شخصیّت‌های خود زحمت‌های فراوانی کشیده‌اند و حتّی گاهی از کاه، کوه و از چوب خشک، آدم تراشیده‌اند. دانشمندان و نویسندگان اهل سنّت هم در این زمینه کار بسیاری کرده‌اند، امّا شیعه هنوز نتوانسته به طور شایسته‌ای شخصیّت‌های سرآمد علمی خود را معرّفی کند؛ چراکه مفسّران را باید منهج‌شناسی کرد و فقیهان را باید سبک‌شناسی نمود.

اکتفا کردن به چند حکایت و داستان و شعر از کسی چون شیخ بهائی به معنای معرّفی او نیست.

این امر نیازمند خیزش گروهیِ دانشمندان، برای شناساندن شخصیّت‌های برجستهٔ شیعه و مناهج تفسیری، حدیثی، فقهی و کلامی آنان است. نوآوری‌های اصولی، قرآنی و ادبی آنان شایستهٔ طرح در پایان‌نامه‌های سطوح عالی دانشگاه‌ها است.

شخصیّت‌هایی مثل شیخ بهائی را باید لجنه‌های وسیعی از اندیشمندان فقه‌شناس، اصولی، کلامی، ادیبان عربی و فارسی، ریاضی‌دان، آشنای به مثلّثات، منجّم، عارف به سحر، مهندس و معمار، عرفان‌شناس، فیلسوف، عارف به علوم غریبه همچون رمل، حدیث‌شناس، مفسّر، علوم قرآنی، قصّه‌نویس، رجالی، لغت‌شناس و آگاه به بلاغت و فصاحت بررسی کنند.

در واقع باید طیفی از دانشمندان این رشته‌ها نهضتی را آغاز کنند و دربارهٔ زوایای گوناگون زندگانی شیخ بهائی مطلب بنویسند و در هر رشتهٔ علمی به طور خاص وارد جزئیّات شده و آرا و نظریّات شیخ بهائی را بررسی نمایند.

شیخ بهائی در هریک از رشته‌های ذکرشده، کتاب و رساله‌های گوناگون تألیف

کرده است. تبحّر او در علوم گوناگون باعث شد تا ادّعا کند که من بر هر ذی‌فنونی غالب شدم، امّا متخصّص در یک فن بر من غالب است.

با همهٔ کمبودها، بیشترین کارهای علمی دربارهٔ شیخ بهائی انجام شده است. کمتر شخصیّتی در جهان اسلام به اندازهٔ شیخ بهائی مورد توجّه دانشمندان بوده است. در فضای ادبیّات و شعر استاد سعید نفیسی، با کتاب «احوال و اشعار شیخ بهائی» اندکی کار را در این زمینه پیش برده، امّا کافی نیست. در معرّفی داستان‌ها و حکایت‌ها، کتاب استاد سیّد محمّد صحفی با عنوان «آثار و احوال شیخ بهائی» و در موضوع زندگی‌نامهٔ شیخ کتاب «شیخ بهائی در آئینهٔ عشق» توسّط استاد قمصری به نگارش درآمده و کتاب «شیخ بهائی در آینهٔ میراث» کتاب‌های شیخ بهائی را معرّفی کرده است، امّا جای کار در هریک از این موضوع‌ها همچنان وجود دارد.

فراگیرترین و علمی‌ترین کتاب را می‌توان کتاب «بهاءالدین العاملی ادیباً وفقیهاً وعالماً» نوشتهٔ یکی از دانشمندان عرب دانست[1]. این کتاب که حدود هفتصد صفحه است، بخش‌های بسیاری از زوایای زندگی شیخ بهائی را آشکار کرده است.

علاوه بر نگاشته‌های شیخ در علوم گوناگون، می‌توان در دیگر زوایای شخصیّت شیخ بهائی همچون سفرها، استادان، شاگردان، آرای حدیثی و کلامی او و بسیاری از مباحث علمی دیگر همچون معمّاها، الغاز، فالنامه‌ها و به ویژه زندگی‌نامهٔ سیاسی شیخ بهائی، خدمات و ساخت‌وسازها و مهندسی شیخ بهائی شامل حمّام اصفهان، بازسازی حرم مطهّر و صحن حضرت رضا ﷺ و مانند آن بسیار نوشت.

شخصیّت حدیثی شیخ بهائی را می‌توان با بررسی آرای حدیثی و معرّفی آثار فقه‌الحدیث او و بررسی برخی آرای رجالی و شیوهٔ او در سندشناسی و راوی‌شناسی

---

۱. خانم دکتر دلال عباس.

مورد دقّت قرار داد. شناسایی آثار حدیثی شیخ بهائی، معرّفی شیخ بهائی به عنوان نخستین آغازگر نگارش شرح احادیث و نهضت فقه‌الحدیث، بیان آرای رجالی و شناسایی روش رجالی او به عنوان نخستین مقنّن در علم رجال و خروج از مرحلهٔ راوی‌شناسی به مرحلهٔ قانون‌مندی علم رجال، تطبیق قواعد علم رجال بر سندهای علمی احادیث و به دست آوردن سندهای صحیح از غیر صحیح، گسترش علم حدیث از ناحیهٔ شیخ بهائی با تدریس کتاب‌های اصلی حدیث و تألیف فقه الحدیث عمده‌ترین هدف‌های این نگارش است.

شیخ بهائی علم حدیث را بر فقه مقدّم می‌داشت؛ از این رو آثارش در زمینهٔ فقه‌الحدیث بیش از فقه است. در زمینهٔ حدیث، بلکه فقه‌الحدیث، «الحبل المتین»، «مشرق الشمسین»، «الأربعون حدیثاً»، «شرح دعاهای صحیفهٔ سجّادیّه (الحدیقة الهلالیّه)» و نیز دیگر بیانات او در شرح احادیث بسیار مهم و چشم‌گیر است. او فقه را نیز براساس حدیث تدریس و تألیف می‌کرد.